

LA REVOLUCIÓ SILENCIOSA DE L'AGRICULTURA CATALANA

JORDI PEIX I MASSIP

ASSESSOR DEL CONSELLER DEL DEPARTAMENT D'AGRICULTURA,
ALIMENTACIÓ I ACCIÓ RURAL, GENERALITAT DE CATALUNYA

jordipeix@gmail.com

Resum

El 1963 M. Debatisse, un conegut líder sindical agrícola francès, va publicar *La revolució silenciosa*, on es referia a l'evolució de l'agricultura francesa. Em va colpir el títol, la possibilitat que succeís un canvi similar a Catalunya i també que jo hi pogués participar.

La realitat ha sobrepassat el desig. A partir del Pla d'Estabilització de l'Economia Espanyola (1959) i fins ara, l'agricultura catalana ha sofert uns grans canvis que podem qualificar sense exagerar de revolució. Els conreus, la ramaderia, el sector forestal i la indústria agroalimentària i la seva productivitat han provocat una profunda modificació estructural. Els canvis no només han seguit l'evolució de la resta de l'economia catalana i espanyola sinó que l'han superada amb escreix. La revolució ha seguit models diferents pel que fa als territoris, activitats i sectors. La incorporació al mercat de la Comunitat Econòmica Europea n'ha estat també un motor els darrers anys, però allò que ha prevalgut ha estat un model que ja es va anar dibuixant al principi del segle xx però que es va consolidar a partir dels anys seixanta.

Si hem de destacar un element prevalent és la vocació de l'agricultura catalana d'apropar-se a la demanda, a l'agricultura de mercat que segurament és allò que ens defineix amb força. Evidentment, tots els canvis també tenen uns costos molt desiguals per a cada subsector agrari, però

també per a les comarques i, especialment, per a les explotacions agràries. A Catalunya tenim l'avantatge de disposar d'elements d'anàlisi valuosos: com són les taules *input-output* de l'economia catalana (TIOC 1967; 1987; 2001), que va iniciar la Cambra de Comerç de Barcelona (1967 i 1987) i ara ha continuat l'IDESCAT. Hem utilitzat bàsicament les seves dades per a l'elaboració de la ponència.

Durant els trenta-cinc anys del període (1967-2001), l'agricultura catalana i tot el sector agroalimentari han tingut una forta evolució, han superat dèficits crònics, han creat riquesa i han situat el sector agroalimentari com el primer exportador de Catalunya. Cal no oblidar que la història de Catalunya i de les seves conquestes és la història d'una lluita permanent a la recerca d'aliments, per a pal·liar les fams periòdiques que assetjaven la població. Ara podem trencar molts dels tòpics que atribueixen al sector agroalimentari manca de dinamisme. Si un problema té Catalunya és el de la manca de territori i, com sempre, la manca de recursos naturals.

Comunament es considera que l'agricultura i el sector agroalimentari de Catalunya perden pes en relació amb l'economia; la realitat que demostren aquestes taules és que l'índex de cobertura entre producció i demanda interior de productes agroalimentaris ha passat del 74 % el 1967, al 88 % el 1987, fins a arribar al 90 % el 2001, i tot això tenint en compte que en aquest mateix període la població consumidora (incloent-hi els turistes) ha pujat un extraordinari 71 % i ha passat de 4,1 milions a prop de 7 milions. Catalunya és petita i tradicionalment ha estat altament deficitària en aliments. Som un país mediterrani, on no sap ploure. Per a engreixar els nostres animals i produir llet necessitem importar els productes per a fer pinso: bàsicament oleoproteïginoses i cereals. A més, el clima de Catalunya no permet produir allò que podríem classificar com a colonials: cafè, te, fruites tropicals o sucre. Finalment, som eternament deficitaris de peix. Si en el Mediterrani la terra és seca, el seu mar és pobre, i no pot donar l'abast a la demanda dels consumidors més importants de peix *per capita* d'Europa.

L'anàlisi del passat ens defineix el camí del futur. Un dels objectius de qualsevol economia és el de crear riquesa i d'equilibrar la balança de pagaments. Catalunya necessita créixer, desenvolupar les seves potencialitats, potser produint més, però, sobretot, millor. Per tal de fer-ho, ha de treballar en diverses direccions: qualsevol acció de futur exigeix obligatòriament la reestructuració dels sectors en un esforç conjunt per a millorar-ne la incidència en un context cada vegada més competitiu. La reforma definitiva dels ajuts de la política agrària comunitària (PAC) per al 2013 han de servir per a reflexionar i, mentrestant, adaptar les estructures al nou model aprofitant les ajudes que es reben. El xoc per al sector dels remugants serà forçosament molt dur. La millora del comerç exterior és un dels objectius permanents que cal anar recordant en totes les propostes i apartats d'acció. Catalunya té una vocació dins el context europeu i l'ha de consolidar especialitzant-se.

En resum, es produeixen més aliments, si més no amb més valor afegit, per donar de menjar a més gent i es redueix fortament el desequilibri entre compres i vendes amb la resta de l'Estat

(el nostre gran subministrador de matèries primeres) i també amb l'estranger. I finalment, una reflexió, el desenvolupament és desigual segons els territoris i cal raonar-ne les causes per tal de buscar també un equilibri territorial, potser amb nous productes i serveis.

1. Introducció

A partir del Pla d'Estabilització de l'Economia Espanyola (1959) i fins ara, l'agricultura catalana ha sofert uns grans canvis, que podem qualificar sense exagerar de *revolució*. Els conreus, la ramaderia, el sector forestal i la indústria agroalimentària i la productivitat han provocat un profund canvi estructural. Els canvis no només han seguit l'evolució de la resta de l'economia catalana i espanyola sinó que l'han superada amb escreix. La revolució ha seguit models diferents pel que fa als territoris, les activitats i els sectors. La incorporació al mercat de la Comunitat Econòmica Europea n'ha estat també un motor els darrers anys, però allò que ha prevalgut ha estat un model que ja es va anar dibuixant al principi del segle xx, i que es va consolidar a partir dels anys seixanta.

L'anàlisi del passat ens defineix el camí del futur. Un dels objectius de qualsevol economia és crear riquesa i equilibrar la balança de pagaments. Catalunya necessita créixer, desenvolupar les potencialitats pròpies, potser produint més, però sobretot produint millor. Per a fer-ho, ha de treballar en diverses direccions: qualsevol acció de futur demana obligatòriament la reestructuració dels sectors en un esforç conjunt per a millorar-ne la incidència en un context cada vegada més competitiu.

En resum, es produeixen més aliments, si més no amb més valor afegit, per a donar de menjar a més gent, i es redueix fortament el desequilibri entre compres i vendes amb la resta de l'Estat (el nostre gran subministrador de matèries primeres) i també amb l'estranger. I, finalment, una reflexió: el desenvolupament és desigual segons els territoris i cal raonar-ne les causes per a buscar també un equilibri territorial, potser amb nous productes i serveis.

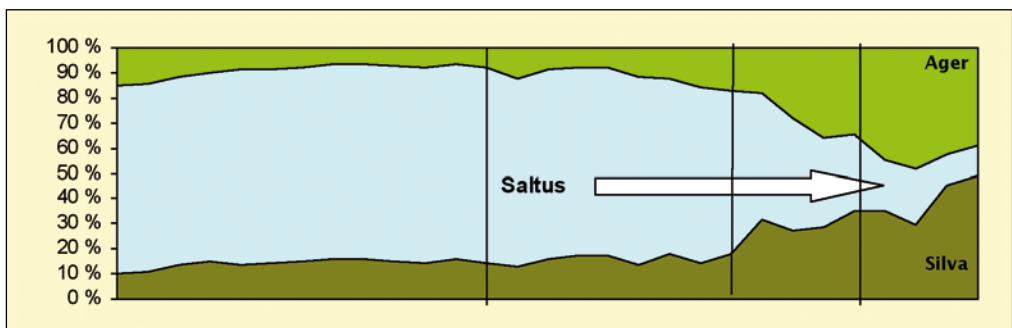

Figura 1. Catalunya és un país mediterrani de pastures que es llauen i després s'abandonen per a boscos. (juliol del 2007).

2. Evolució del sector agroalimentari els darrers trenta-cinc anys.

Les taules *input-output* de Catalunya (TIOC 1967, 1987 i 2001)

L'anàlisi de les TIOC que s'han elaborat per a Catalunya demostren la importància creixent del sector agroalimentari i la tendència a l'equilibri entre compres i vendes fora de Catalunya, amb un augment del 68 % de consumidors generat per la població i pel turisme creixents. A títol només de referència hem calculat la *població equivalent alimentada*, a la qual hem afegit el consum equivalent del turisme. En aquest període, l'agricultura i tot el sector agroalimentari de Catalunya han fet un gran esforç per a superar la històrica i permanent dependència d'aliments de l'exterior. Això ho ha aconseguit augmentant la productivitat agrícola, potenciant la indústria de primera transformació i, finalment, complementant-la amb una indústria alimentària molt receptiva a les demandes del consum. Aquests fets han permès situar el sector agroalimentari en el primer lloc de les exportacions i assumir el rol de primer sector industrial de Catalunya. D'acord amb el model emprenedor del sector, es proposen una sèrie de mesures per a consolidar i millorar aquest model de desenvolupament.

2.1. Les taules *input-output* de Catalunya (TIOC)

En l'àmbit estatal, avui es disposa de prou dades per a poder conèixer els fluxos econòmics. Quan es parla de balança comercial exterior, sovint només es tenen en compte les impor-

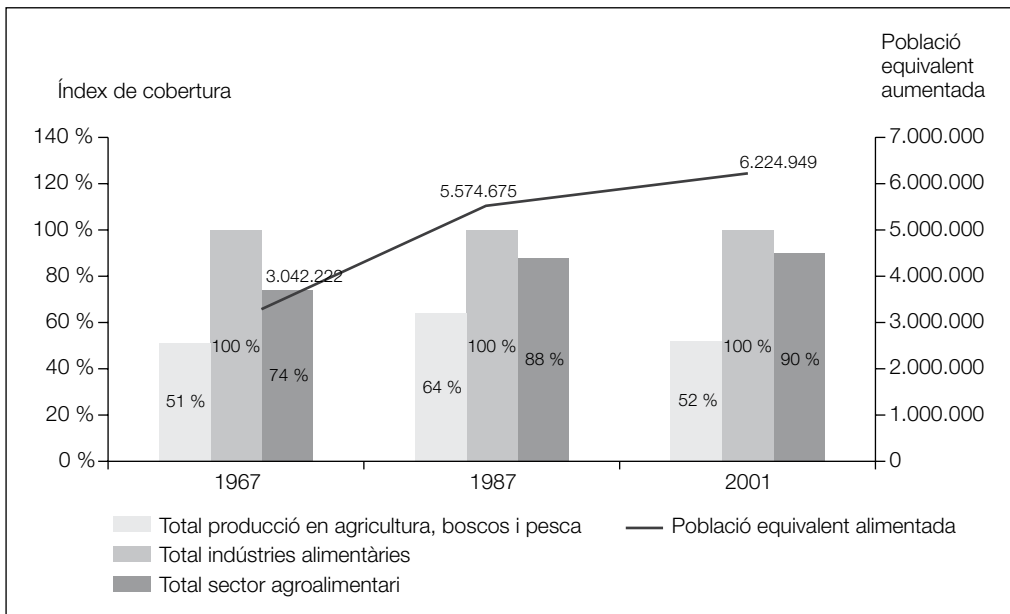

Figura 2. Nivell de cobertura entre producció agroalimentària i consum interior de Catalunya.

tacions i exportacions fora de l'Estat, del qual som altament deficitaris, i s'oblida la funció de Catalunya com a transformadora de productes i exportadora vers la resta de l'Estat. El millor exemple és la importació de matèries primeres per a l'elaboració de pinso, destinada, sobretot, a la producció de bestiar i a la transformació d'aquest en productes carnis. Gràficament, podem dir que importem pinso i exportem pernil serrà.

Les fronteres han representat fins ara un element prou definit per a disposar de dades sobre les transferències i han possibilitat dificultar la valoració del comerç exterior. Aquest és el cas de Catalunya, pel que fa a la resta de l'Estat. No obstant això, periòdicament s'han elaborat les TIOC, que ens han permès relacionar la producció agroalimentària de Catalunya amb les importacions i exportacions i, sobretot —i és el punt més important—, amb les compres i vendes amb la resta de l'Estat.

L'elaboració de les taules *input-output* són imprescindibles per a disposar d'una representació quantitativa, detallada i coherent de l'economia catalana. El major detall sectorial que l'IDESCAT es proposa elaborar periòdicament permetrà reflectir millor l'equilibri entre recursos i usos de cada sector i d'aquest, obtenir dades fiables. Les taules *input-output* són la síntesi més completa de les fonts d'informació primària de què es disposa, i, per tant, permeten millorar l'estadística de macromagnituds existent. Les taules *input-output* de Catalunya 2001 (IDESCAT), que s'han publicat recentment, tenen dos precedents altament valuosos en el moment de seguir l'evolució de l'economia catalana: les TIOC del 1967 i les TIOC del 1987.

Cal felicitar la Cambra de Comerç de Barcelona per l'encert en l'elaboració de les primeres taules *input-output*. La del 1967 va ser dirigida per Joaquim Muns i Rafael Pujol, i la del 1987, per Martí Parellada. Aquestes van representar una fita molt important, que cal valorar especialment per la dificultat de mitjans i de dades estadístiques de què es disposava. També és

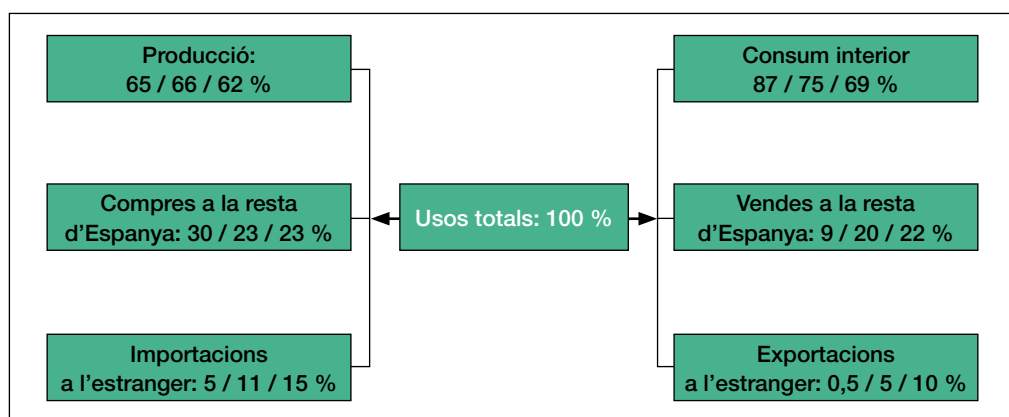

Figura 3. Balanç agroalimentari de Catalunya.
Font: TIOC 1967, 1987 i 2001.

interessant consultar l'estudi de Martí Parellada, realitzat tot just després de les devaluacions del dòlar del 1971 i del 1973, *Els fluxos comercials entre Catalunya i la resta d'Espanya (1975) i entre Catalunya i l'estranger (1975-1978)*, que confirma el desenvolupament creixent del sector agrari i alimentari en la balança comercial de Catalunya, la interdependència amb la resta d'Espanya i la forta arrencada de l'obertura vers el comerç agroalimentari exterior.

En tot cas, voldria recordar que les primeres taules *input-output* que es van elaborar es basaven en l'agricultura. El precursor de les taules *input-output* va ser precisament un fisiòcrata, un estudiós de l'agricultura: François Quesnay (*Tableau économique* de 1758). Els fisiòcrates consideraven que l'única font de riquesa és l'agricultura, l'únic sector en què es crea producte net.

2.2. Com se supera el dèficit crònic d'aliments?

Durant els trenta-cinc anys del període 1967-2001, l'agricultura catalana i tot el sector agroalimentari han tingut una forta evolució, han superat dèficits crònics, han creat riquesa i han situat el sector agroalimentari com el primer exportador de Catalunya. Cal no oblidar que la història de Catalunya i de les seves conquestes és la història d'una lluita permanent a la recerca d'aliments, per a pal·liar les fams periòdiques que assetjaven la població. Ara aquestes dades ens permeten trencar molts dels tòpics que atribueixen manca de dinamisme al sector agroalimentari. Si un problema té Catalunya és el de la manca de territori i, com sempre, la manca de recursos naturals.

Comunament es considera que l'agricultura i el sector agroalimentari de Catalunya perden pes amb relació a l'economia. La realitat que demostren aquestes taules és que l'índex de cobertura entre producció i demanda interior de productes agroalimentaris ha passat del 74 % (1967) al 88 % (1987) fins a arribar al 90 % (2001), i tot això tenint en compte que, en aquest mateix període, la població consumidora (incloent-hi els turistes) ha pujat un extraordinari 71 %, de 4,1 milions a prop de 7 milions. En resum, es produeixen més aliments per donar de menjar a més gent, i es redueix fortament el desequilibri entre compres i vendes amb la resta de l'Estat (el nostre gran subministrador de matèries primeres) i també amb l'estranger.

Catalunya és petita i tradicionalment ha estat altament deficitària en aliments. Som un país mediterrani, on no sap ploure. Per a engreixar els nostres animals i produir llet necessitem importar els productes per a fer pinso, bàsicament oleoproteaginoses i cereals. A més, el clima de Catalunya no permet produir allò que podríem classificar com *productes colonials*: cafè, te, fruites tropicals o sucre. Finalment, som eternament deficitaris en peix. Si al Mediterrani la terra és seca, el mar és pobre i no pot donar l'abast pel que fa a la demanda dels consumidors més importants de peix *per capita* d'Europa.

2.3. A la recerca del valor afegit

Aquesta dependència crònica de l'exterior l'estem superant gràcies a la transformació alimentària que incorpora valor afegit, i són els sectors més representatius de l'exportació els més

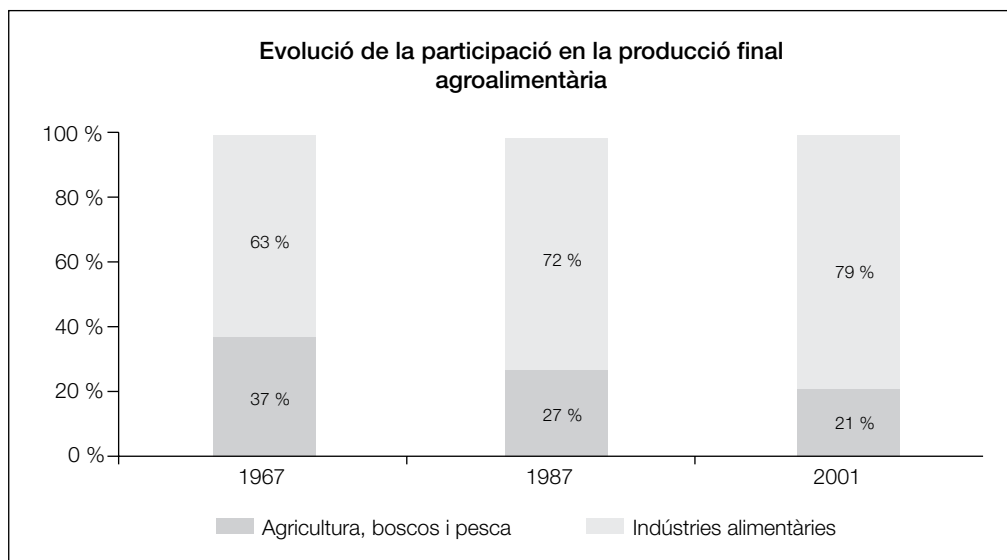

Figura 4. Evolució de la participació en la producció final agroalimentària.

propers a l'agricultura, o sigui els de primera transformació (carn, fruita, oli i vi). La indústria alimentària, com a sector modern de transformació, s'inicia al principi del segle i dona un paper rellevant a les cooperatives, i és consagrada definitivament per la capacitat de creixement als anys setanta, que coincideix, precisament, amb la creació de la Fira Alimentària (1976), que s'ha convertit actualment en la segona fira de l'alimentació d'Europa.

Un dels objectius que es planteja l'IDESCAT en elaborar les TIOC 2001 és desagregar al màxim els diversos components de la taula, la qual cosa podria millorar-ne la interpretació

Taula 1. Estructura de la producció agroalimentària

	1967	1987	2001
Agricultura, boscos i pesca	37 %	27 %	21 %
Carn i productes carnis	—	17 %	25 %
Altres productes alimentaris i tabac	53 %	39 %	35 %
Productes lactis	—	5 %	5 %
Begudes	10 %	11 %	14 %
Total sector agroalimentari	100 %	100 %	100 %

i es confirmaria com una gran eina de treball i anàlisi. Això ens permetrà conèixer la diversitat d'evolució dels diferents subsectors. Hem ajuntat la pesca (1/1,4 % de la producció final agroalimentària [PFAA]) i la silvicultura (el 0,5 % de la PFAA) amb l'agricultura, per poder així comparar-ho amb el 1967, que no estava desagregat. A més, hem diferenciat les indústries de la carn i la dels productes lactis per al 1987 i el 2001, i hem mantingut les de les begudes en les tres TIOC.

És significatiu que en les TIOC 1967 es diferenciés la indústria del suro (que no hem considerat sector agroalimentari), que tenia una certa importància a Girona, però no la dels derivats lactis, que encara no havia assolit un volum representatiu. Cal recordar que, a part dels formatges del Cadí i pocs més, la producció lletera es realitzava dins mateix de la ciutat, prop de la demanda. El 1967, el sector de les begudes ja és un sector bastant consolidat, que va guanyant importància i ara ja representa un 14 % de la producció. El dels derivats lactis manté la quota del 5 % entre el 1987 i el 2001, i les indústries de la carn realitzen el gran salt endavant, i el 2001 representen un 25 % de la producció total agroalimentària. Cal destacar que la indústria alimentària genèrica de segona transformació conserva els mateixos nivells de producció, però va perdent importància relativa. Això coincideix amb el fet que els tres grans sectors d'exportació de Catalunya són la carn, la fruita, els olis i els vins.

El comerç agroalimentari està acostumat a distribuir dins l'Estat, perquè les fronteres entre estats són reals, no només econòmiques, sinó també culturals i administratives. Amb relació al comerç amb la resta de l'Estat, si partim d'un dèficit en la balança agroalimentària del 69 %, hem arribat pràcticament a l'equilibri (94 %). El gran esforç que ha fet el sector agroalimentari en la vocació exportadora a l'estranger ha estat notable, però encara hi ha molt a fer. Les nostres exportacions són pròpies de la primera transformació (vi, fruita, carn). El millor exemple és el del creixement constant del nostre comerç amb els Estats Units. El 2005, Catalunya va exportar, en la partida d'alimentació i begudes, 30.880 tones, amb un valor de 96.156 milers d'euros, i es van importar, de la mateixa partida, 81.207 tones, per un valor de 101.520 milers d'euros. El saldo és només lleugerament negatiu. Però allò que cal destacar és que les exportacions tenen un valor afegit (3,1 milers d'euros/tona) més alt que les importacions (1,2 milers d'euros/tona), ja que exportem productes elaborats (vi, cava, pernil) i importem matèries primeres (cereals i soja), que utilitzem per a produir i elaborar allò que exportem cada vegada amb més dinamisme. En canvi, les indústries alimentàries de segona transformació estan perdent dinamisme i, fins i tot, passen a mans de les multinacionals estrangeres.

La construcció d'Europa és una gran missió que el sector agroalimentari s'ha auto-imposat. No és només una proposta econòmica i política: és també una proposta cultural alimentària que necessita un procés d'adaptació i formació per a superar la línia de la incomprensió, tant lingüística com social. Allò que exportem necessita un apropament més intens a les societats receptores dels aliments i, sobretot, una inversió en publicitat

i una imatge de marca i de país, que només s'aconsegueix al cap de tota una generació de treball continuat.

2.4. Comportament del sector agroalimentari de Catalunya

En aquests trenta-cinc anys hi ha hagut grans canvis en l'agricultura catalana, que podem qualificar de *revolució agrària* en la mesura que han canviat els sistemes de producció, l'orientació dels productes i la balança de pagaments. Tots els índexs de cobertura milloren, especialment pel que fa a les vendes vers la resta de l'Estat. Les TIOC defineixen dues etapes clarament diferenciades. Els vint-i-un anys que van del 1967 al 1987 representen també l'etapa de gran desenvolupament demogràfic de Catalunya, impulsada per una demanda constant de mà d'obra per a la indústria i la construcció, que cobreix una immigració procedent del sud, la qual necessita ser servida i permet, per tant, impulsar una forta indústria agroalimentària. Són els anys que succeeixen al Pla d'Estabilització (1959), la primera obertura de fronteres i, finalment, l'arribada de la democràcia i la incorporació a Europa. És un període difícilment oblidable, ja que es troba emmarcat entre el dirigisme dels plans de desenvolupament i la nova aventura democràtica i europea.

Els quinze anys que van del 1987 al 2001 van ser més tranquils i representen la consolidació d'un model amb un creixement mantingut i no tan espectacular de la població, que, més tard, torna a prendre importància. En aquest moment, cal fer la reflexió que s'ha de ser prudent en la utilització de les dades en comparar les diverses TIOC. Els equips eren diferents, les fonts utilitzades no eren sempre les mateixes i, finalment, les dificultats d'elaborar

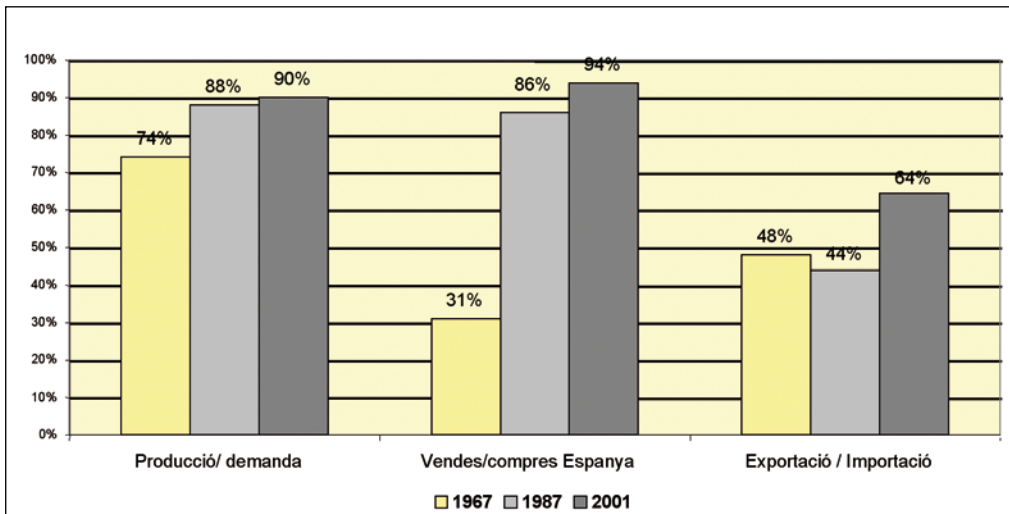

Figura 5. Els índexs de cobertura són cada vegada millors.
Font: TIOC 1967; 1987 i 2001.

estadístiques eren també diferents. Per això únicament ens hem plantejat utilitzar-les a grans trets i de la manera més agregada possible, només per a marcar tendències i definir models.

A partir de la comparació de les diferents TIOC, pel que fa al sector agroalimentari, podem extreure una visió dels elements que han participat en la definició del sector tan dinàmic de què disposem avui. En el moment de parlar dels clústers existents a Catalunya, diversos subsectors de l'alimentari són els que s'analitzen més sovint, ja que han aprofitat interaccions, han actuat de manera sincronitzada i disposen de massa crítica suficient per a reeixir.

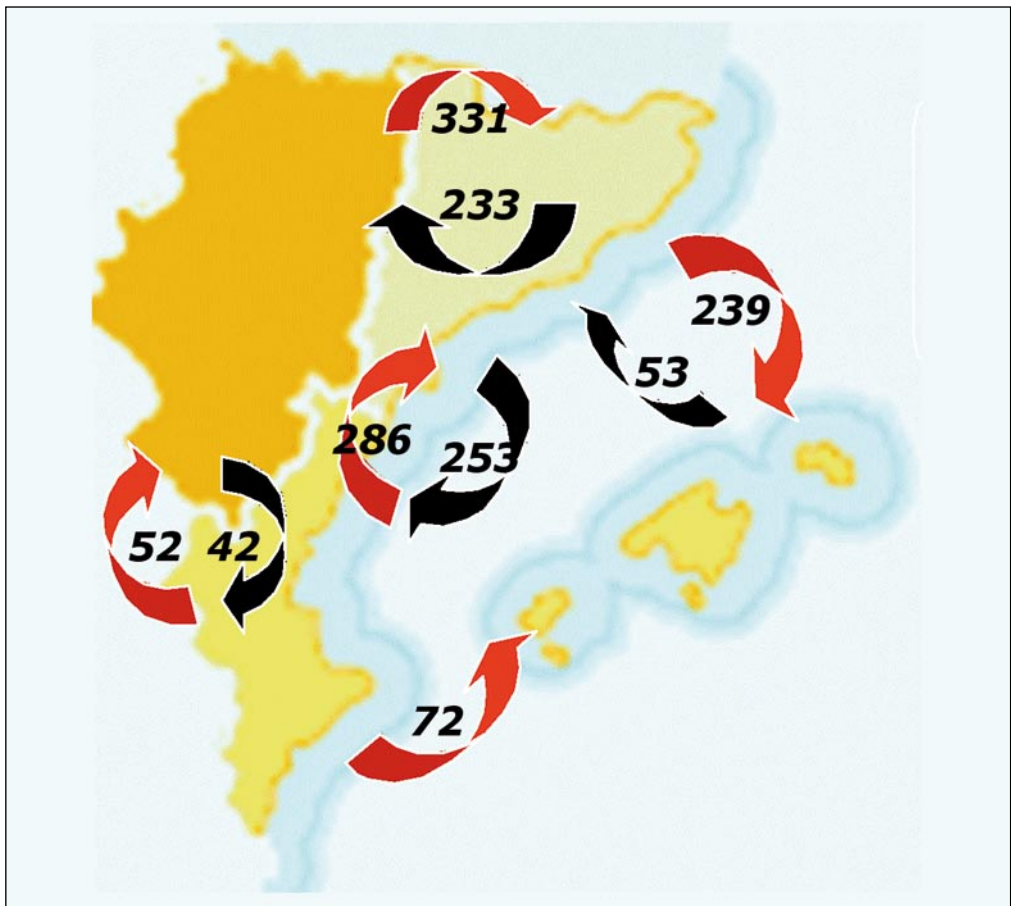

Figura 6. Transaccions entre les comunitats autònomes de l'AMCA (àmbit de l'antiga corona d'Aragó) per sectors: xifres mitjanes del període 1995-1998.

Font: Oliver *et al.* (en milions de pessetes).

2.5. L'Euroregió mediterrània, el nostre mercat natural

2.5.1. El primer mercat alimentari d'Espanya

Si parlem d'intercanvis de mercaderies i de fluxos de transaccions, cal buscar un espai més gran, que dona sentit a un model. L'àmbit de l'antiga Corona d'Aragó (AMCA) és actualment el gran mercat de consum alimentari de l'Estat i, per això, ens hi hem de referir forçosament. A més, és l'element diferencial que li dona més personalitat. En efecte, les regions que componen l'AMCA tenen majoritàriament, en el sector agroalimentari, dinàmiques complementàries, tant en la producció agrària com en la transformació dels aliments. Actualment, gairebé un 33 % de totes les transaccions comercials dins del mateix AMCA són precisament agroalimentàries. És un sector que s'ha adaptat a la diversitat de cada territori i ha aconseguit complementar l'especialització, la divisió del treball i la simbiosi entre conreus, produccions ramaderes i processament d'aliments.

Un dels primers objectius polítics dels dirigents de Catalunya ha estat sempre la recerca d'aliments per a la població per a assegurar el subministrament continu de matèries primeres i fer front a les fams periòdiques. La capacitat de producció d'aliments de cada territori i el comerç entre els diferents regnes de la Corona d'Aragó van determinar un model de treball en comú. La unió de Catalunya amb Aragó va permetre cobrir la demanda inicial de gra i de llana de Barcelona, que es va concloure amb el domini de l'Ebre a Tortosa, per a facilitar el transport del cereal i de les mercaderies per via fluvial. La conquesta de les Balears també va ser impulsada pels comerciants amb l'objectiu d'assegurar-se la ruta del cereal del Mediterrani.

Més tard, amb la conquesta de València, impulsada des d'Aragó, es presenta una oportunitat d'obrir mercats, de subministrar productes nous i, sobretot, de disposar de noves terres fèrtils de clima agrair i millorar la seguretat del transport marítim. La millor definició de la interdependència alimentària dels territoris de parla catalana es reflecteix amb les llotges gòtiques de Perpinyà, Barcelona, Tortosa, València i Palma, que regulaven les transaccions d'aliments. Avui aquesta situació es reproduïx en les modernes llotges agràries que es mantenen amb una vitalitat renovada per tot el territori i que són considerades preus de referència dins de la política de preus europea.

2.5.2. L'àmbit de l'antiga Corona d'Aragó: una euroregió agroalimentària

L'estudi «Aproximació a l'anàlisi de les relacions econòmiques agrícoles i alimentàries entre Aragó, Illes Balears, Catalunya i Comunitat Valenciana: àmbit de l'antiga Corona d'Aragó», presentat el 2002 i promogut per les caixes d'estalvis d'aquests territoris, representa una bona aportació per a la caracterització d'aquesta gran regió mediterrània (AMCA). En l'estudi, basat en xifres mitjanes del període 1995-1998, es recullen les exportacions de mercaderies entre els quatre territoris (Aragó, les Illes Balears, Catalunya i el País Valencià) per sectors. Més tard, aquest estudi ha estat ampliat a totes les regions de l'Estat i permet defi-

nir els intercanvis entre cada una de les regions (Josep Oliver, *La apertura exterior de las regiones en España*, València, Institut d'Estudis Autònòmics, 2003).

La producció final agrària de l'AMCA és superior a la de molts estats europeus, com ara Luxemburg, Finlàndia, Suècia, Àustria, Irlanda, Bèlgica i Portugal, i similar a la d'un gran país agrícola com Dinamarca. Tot això s'ha aconseguit, en primer lloc, servint la forta demanda interior, i, en segon lloc, per l'especialització que li permet exportar excedents a la resta de l'Estat i posteriorment consolidar-se en els mercats internacionals. Si el País Valencià s'ha especialitzat en l'arròs, la taronja i l'horta, Catalunya ho ha fet en la carn, la fruita i el vi; Aragó, en els cereals; la Catalunya Nord, en la fruita i horta primerenca, i les Illes Balears, a servir la gran demanda estacional del seu gran mercat de proximitat, especialment turístic. L'AMCA, en termes demogràfics, representa quasi una tercera part del total de la població de l'Estat espanyol, amb un percentatge del 30,70 %, al qual s'ha d'afegir la demanda creixent del sector turístic.

El comerç agroalimentari de l'AMCA és molt equilibrat i té una forta dependència de la regió pròpia i, a la vegada, de la resta de l'Estat. El 50 % de les importacions i de les exportacions agràries i alimentàries de l'AMCA té com a origen i destinació les diferents comunitats autònomes de la mateixa euroregió, amb un saldo lleugerament deficitari (7 %) del comerç agroalimentari. La manca de recursos naturals —el Mediterrani es caracteritza per una pluviometria baixa— fa que els únics sectors deficitaris siguin, a més dels agraris i alimentaris, els de la fusta, el paper i l'edició.

Barcelona i la seva àrea metropolitana són el gran mercat de consum que cal servir. Una anècdota significativa és la de l'empresa TRANSFESA. Històricament, va ser la primera empresa logística de transport moderna de l'Estat: va ser constituïda el 1943 per portar bestiar viu des d'Extremadura fins a l'escorxador de Barcelona. Molts pocs anys després, el 1949, va canviar la línia de transport i va iniciar, des de València, el transport de mercaderies vers Barcelona i, sobretot, l'exportació de cítrics i llegums vers els països del nord, i va incorporar el 1953 la gran innovació dels eixos intercanviables.

3. Una agricultura cada vegada més intensiva

3.1. *Evolució de la superfície llaurada*

En els darrers trenta anys (1974-2004), la pèrdua de superfície llaurada o cultivada de Catalunya només ha estat d'un 0,23 % anual (el 7 % en tot el període). Això és degut al fet que mentre que unes comarques n'han perdut una part important, d'altres, sorprenentment, l'han augmentada. Les comarques que perden superfície cultivada són bàsicament les de la rodalia de les àrees metropolitanes de Barcelona, de Reus i de Tarragona, a més de tota la franja costera, fet degut a l'ocupació urbana. No és un problema d'emigració, èxode o abandonament del camp, sinó només d'un canvi d'ús.

A les zones dels Pirineus, el fenomen és diferent, ja que hi ha un traspàs de terra llaurada a pastures; dit d'una altra manera, s'ha passat d'una explotació especialitzada en policul-

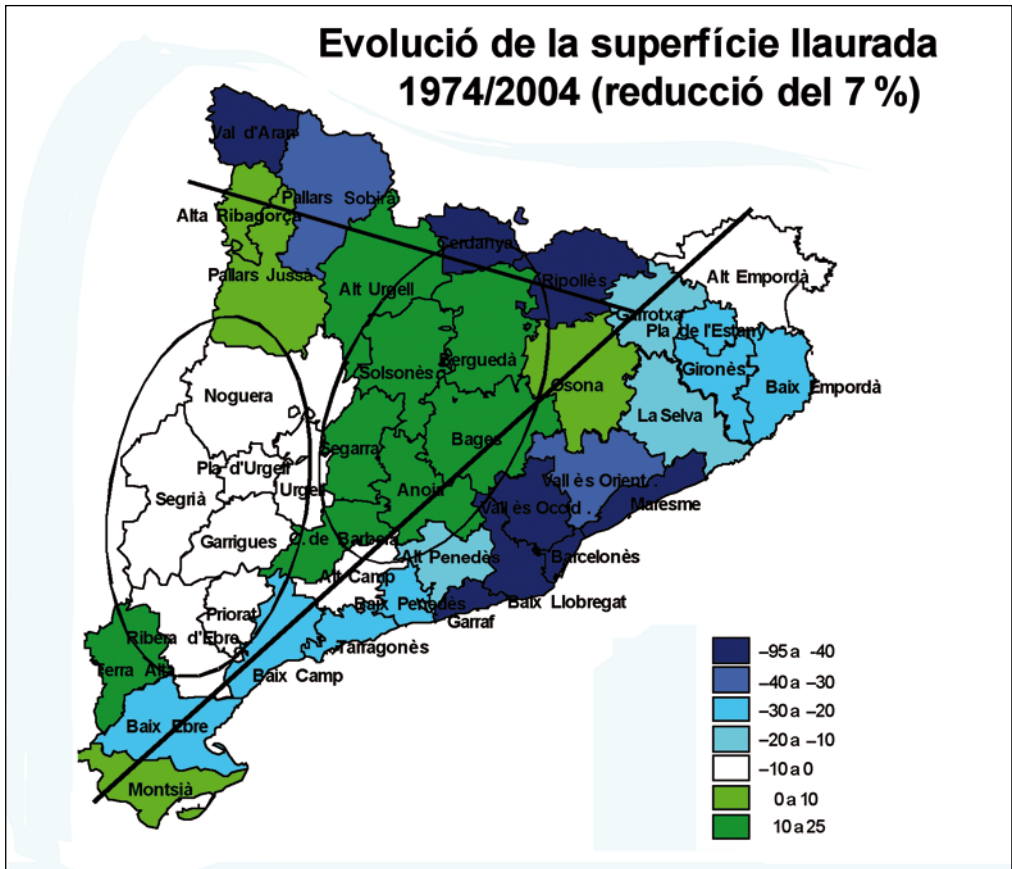

Figura 7. Evolució de la superfície llaurada 1974-2004 (reducció del 7 %).

Font: Departament d'Agricultura, Alimentació i Acció Rural (DAR), Gabinet Tècnic.

tiu i bestiar vacum de llet establert que necessita farratges a vaques alletants o eugues que pasturen lliurement. Però és destacable l'augment de superfície cultivada de la Catalunya central, la Terra Alta i el Montsià a costa dels erms que eren aprofitats pel bestiar oví. S'han establert quatre zones amb una evolució clarament diferenciada:

a) Zona litoral i metropolitana: 18 % de pèrdues. És la zona que ha perdut més sòl llaurat. A més, si ho considerem a tot Catalunya, representen prop d'un 10 % de la llaurada. Són pèrdues degudes clarament a l'ocupació del sòl per les actuacions urbanístiques i les infraestructures, que s'abonen en el corredor prelitoral i litoral.

b) Terres de ponent: petita pèrdua de sòl cultivat. Es mantenen pràcticament al mateix nivell, amb una petita reducció dels sòls de secà de més baixa qualitat i també del creixe-

ment urbà i d'infraestructures. El regadiu permet intensificar produccions i consolidar superfícies llaurades. S'observa també una transformació de pastures en sòl llaurat.

c) Catalunya central: 18 % d'augment de terra campà. És degut bàsicament al cultiu de pastures i l'arrodoniment dels camps de conreu, empès per les necessitats de mecanització i potenciat per les ajudes de la PAC. Es destinen a terra campà de cereals, bàsicament d'ordi.

d) Valls pirinenques: de conreu a pastures. L'especialització també ha afectat les comarques dels Pirineus. El cereal s'ha deixat de conrear (el sègol i l'espelta han desaparegut, pràcticament) i les explotacions que han assumit l'opció de vaques alletants han deixat de cultivar per a passar-ho a pastures, que aprofiten millor les parcel·les de pendent pronunciat.

3.2. Incidència sobre el territori

Seguidament resumirem la incidència d'aquests factors en el territori:

a) A Catalunya sempre hi ha hagut fam de terra. Tota parcel·la susceptible de ser cultivada ho és. L'abandonament de terra cultivada ha estat molt baix; només de les parcel·les realment impossibles de mecanitzar.

b) La pèrdua de sòl agrícola és deguda a la cessió vers activitats urbanes. La caiguda de superfície cultivada és deguda a la urbanització desorbitada de Catalunya.

c) La ciutat ens ha pres l'aigua i s'ha menjat les millors terres. La superfície de regadiu és pràcticament la mateixa. S'han fet nous regadius molt més productius i estalviadors d'aigua que tot just compensen les hortes que s'han perdut prop de la ciutat.

d) A la Catalunya central la superfície cultivada ha augmentat considerablement i ha estat destinada a terra campà, en general, i a ordi, en particular. L'ordi és precoç i resulta menys afectat per les sequeres ininterrompudes, té una demanda permanent de les fàbriques de pinso i, sobretot, s'adapta a la perfecció a l'aplicació de les dejeccions ramaderes. El canvi ha estat espectacular. El cultiu de blat s'està convertint en residual, i les pastures de secà, com ara veces i trepadelles, ja són pràcticament inexistentes a moltes comarques.

e) El gran canvi ecològic que s'inicia al final del segle XIX és la desaparició dels ramats d'ovelles. Els remugants, i a Catalunya les ovelles, són el bestiar que permet gestionar les bosquines i els matolls. La gran reducció d'aquests animals ha provocat dos fenòmens radicals. Es passa a cultiu tot allò que és mecanitzable i la resta s'abandona a bosc. A la península Ibèrica el moltó representava la carn per excel·lència. El moltó, mascle capat, seguia el ramat fins a l'any i mig o s'engreixava directament pasturant les millors herbes, trepadelles, rostolls o rovires (rouredes). Prop de les cases de pagès hi havia sovint una rovira o devesa que produïa aglans i herbes de qualitat. La producció d'una roureda varia entre 1.000 i 2.000 kg de glans/ha, que representa el mateix valor nutritiu que un camp de civada de 600 a 1.200 kg/ha, que no cal segar, garbellar, transportar i batre (1,8 kg de glans

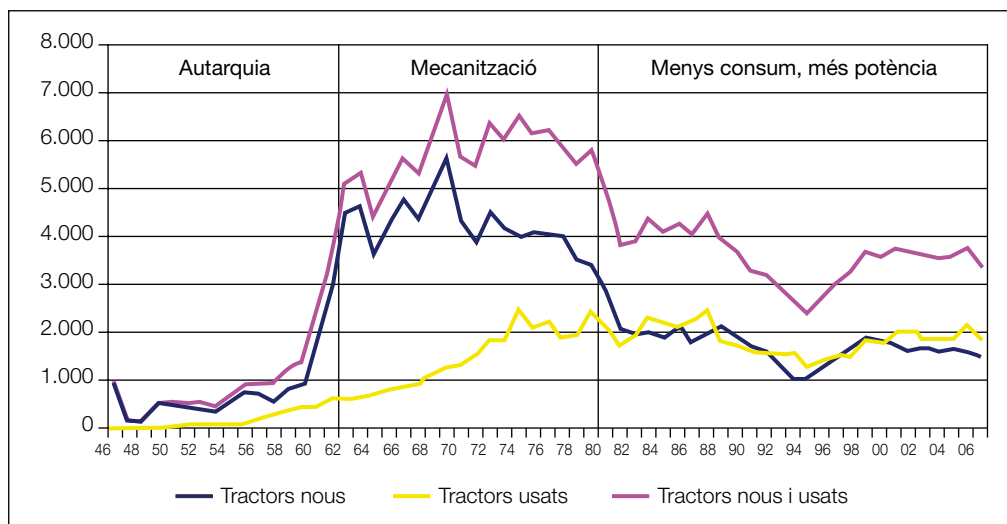

Figura 8. Evolució de les compres de tractors a Catalunya.

Font: Estació Mecànica Agrícola.

equivalen a 1 kg d'ordi). A més a més, les rovires produïen combustible i llenya per a la casa, i això els donava un valor molt preuat i sovint identificaven la casa.

Les estadístiques disponibles a llarg termini no permeten recollir la importància del sector oví. Tradicionalment, hi ha hagut una ocultació considerable de dades per a evitar la contribució pecuària facilitada per la transhumància d'aquesta, que en dificultava la localització. Tot això contrasta amb l'actual transparència a causa de les substancioses primes europees: els impostos redueixen la cabana ramadera i els ajuts els fan aparèixer. El consum de carn actual és de xai, que mai no ha sortit de l'estable i que s'engreixa amb pinso, i els camps de trepadella han estat substituïts per cereals fàcils de mecanitzar.

f) La modernització del camp català s'ha basat en la intensificació i una profunda ramaderització de l'agricultura. L'objectiu és aconseguir una agricultura cada vegada més productiva, de més qualitat, amb més valor afegit, al servei del mercat en les zones de regadiu, amb sòls de qualitat i una ramaderia intensiva, altament consumidora de pinso i productora de dejeccions que complementa el model i se situa en els secans amb poques alternatives. La mecanització s'ha situat a la base de l'augment de productivitat.

g) La pèrdua de sòl llaurat augmenta el risc d'inundacions en les zones periurbanes. Massa sovint ens oblidem que una de les funcions importants de l'acció de llaurar el sòl amb relació al medi és afavorir la infiltració del sòl i reduir la velocitat d'escolament. La pèrdua de sòl llaurat està provocant un greu problema en les zones periurbanes. La realització d'infraestructures i la cimentació del sòl anul·len la capacitat d'infiltració i afavoreixen la velocitat d'escolament. És freqüent observar aquest fenomen en les zones baixes li-

torals de Catalunya i prop de polígons industrials. Tot això ha d'obligar a la construcció de basses de retenció per a realimentar el nivell freàtic i l'aqüífer i reduir la velocitat de l'aigua. És ja freqüent la introducció de normes urbanístiques per a mantenir superfície llaurada i la construcció de basses de retenció en programes d'ordenació a zones de risc d'inundació, que en tot cas representen un cost addicional de manteniment. A les zones d'hivernacles, les normes d'ordenació han previst que l'aigua de pluja sigui reciclada, recuperada immediatament o abocada a l'aqüífer freàtic, per a evitar fer malbé les vies de comunicació. Les pluges del maig del 2007 al País Valencià van provocar catàstrofes causades per la manca d'ordenació de les activitats urbanes i per la impermeabilització del sòl.

Un dels objectius de la planificació territorial és mantenir les terres en producció. La invasió del bosc dels sòls destinats a pastures és una constant del segle xx. El mosaic de cultius no només permet mantenir el paisatge, sinó que a més representa un alt valor de biodiversitat. L'acció de llaurar, especialment en les zones mediterrànies, és un indicador representatiu de l'ocupació del sòl. Mantenir la superfície cultivada representa, a més, un valor afegit en la lluita contra els incendis forestals i l'erosió. El més important és salvaguardar, en les zones del litoral, les millors terres agrícoles de l'impuls urbanitzador per a evitar la *terra cremada* (A. Mas Busquets, Barcelona, Quaderns Crema, 2006).

4. Evolució de la producció final agrària els darrers deu anys (1990-2000)

Per a analitzar l'evolució recent de l'agricultura catalana, el millor que es pot fer és comparar-la amb l'entorn de l'Estat. Hem agafat aquesta dècada perquè és la més significativa arran de l'aplicació dels ajuts de la PAC. La participació en la producció final agrària estatal (PFA) s'ha mantingut pràcticament al mateix nivell, ja que la reducció relativa de la producció vegetal (1,20 %) s'ha vist compensada per l'augment de la producció animal (1,70 %).

Pel que fa al sector agrícola, es constata una caiguda en la participació de l'horta i una pujada amb relació al vi i a l'oli. En el sector ramader es potencia el sector intensiu de producció de carn, tant de porc i vedella com d'aus, i es redueix el sector dels ous, que tendeix a deslocalitzar-se prop del consum. El sector oví segueix caient de manera inexorable (4,65 %) i el sector de la llet perd força per l'aplicació inadequada de les quotes lleteres.

S'ha fet un gran esforç per a reduir els consums intermedis (1,82 %), a causa de la disminució de participació relativa en pinsos i fertilitzants. Això representa un gran esforç d'augment de la productivitat i s'ha aconseguit millorant la gestió de les explotacions agrícoles. Tot plegat fa que pugi la participació de Catalunya en la generació de valor afegit brut (0,72 %) i de renda agrària (0,51 %), que es generin nous llocs de treball i que augmenti la participació en població ocupada. Mentre que a l'Estat l'èxode agrari segueix, a Catalunya s'ha vist pràcticament aturat.

Si altres regions han optat per la intensificació en productes de regadiu, especialment d'horta, l'agricultura catalana opta per la ramaderia intensiva: els pinsos representen el 70 %

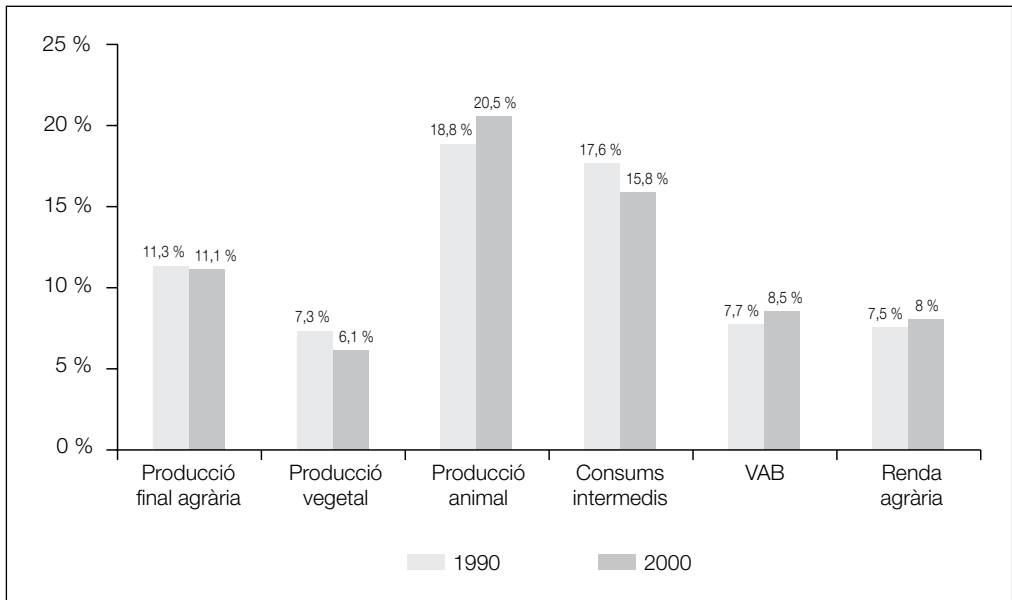

Figura 9. Participació de l'agricultura de Catalunya amb relació a la d'Espanya.

del consum de productes intermedis del 2000. Però també a Catalunya s'observa una progressió de les despeses de compra de llavors i de planter, de pesticides i d'energia, i de lubricants propis del subsector agrícola, encara que mancada de noves transformacions de regadius. La posada en marxa dels projectes previstos permetrà tornar a equilibrar el sistema productiu agrari.

5. Un dinamisme molt diferent en el temps i segons províncies

El 2003, les set primeres províncies segons el valor afegit brut total són, per ordre, Múrcia, Sevilla, Jaén, Badajoz, Còrdova, València i Barcelona; Lleida és la vint-i-setena, i Girona i Tarragona, la vint-i-tresena i vint-i-quatre, respectivament. El regadiu, les oliveres i les produccions intensives defineixen aquesta situació de lideratge. A la cua se situen les províncies més petites i de secà extensiu: Zamora, Terol, Àvila, Sòria, Àlaba, Palència i Guadalajara. La dada que sorprèn més és que el 1986 les set primeres eren València, Sevilla, Pontevedra, la Corunya, Cadis, Almeria i Jaén (Lleida era la catorzena i Barcelona, la dissetena). València ha perdut el lideratge perquè ha abandonat les millors terres a l'ocupació urbana; les províncies gallegues no han sabut renovar el seu model i Barcelona ha escalat llocs perquè ha intensificat l'agricultura.

Pel que fa a Catalunya, el fenomen també és sorprenent. Lleida ha perdut el lideratge a favor de Barcelona. Aquesta era, en temps de la República, la segona província agrària de

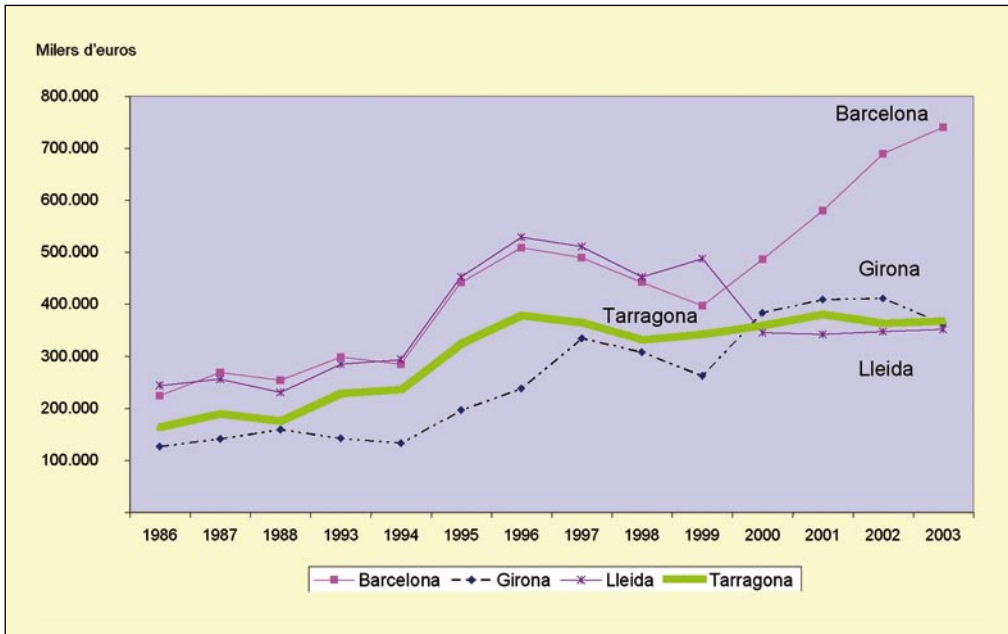

Figura 10. Evolució del VAB agrari provincial de Catalunya (preus bàsics; euros corrents).
Font: Institut Nacional d'Estadística, Comptabilitat regional.

l'Estat (Raymon Carr). La sempre petita Girona ha sabut intensificar produccions, ja sigui en el sector de la fruita o en el de la ramaderia, i ha aconseguit millorar posicions envers la resta de províncies catalanes.

La diferenciació de creixement s'inicia arran de la crisi agrària catalana del 1999, davant la qual Barcelona reacciona millor que Lleida. Tarragona i Girona segueixen augmentant, però amb menys força. Caldria analitzar-ne més profundament les causes i aprofundir els mètodes d'anàlisi. Cal tenir en compte que el 2006 la ramaderia intensiva es va veure perjudicada pel fort increment de les despeses de les matèries primes per a l'elaboració de pinsos, que representen prop d'un 40 % del valor de la producció final agrària, o bé el 63 % de la producció final ramadera. Finalment, la intensificació ramadera, al contrari que la intensificació agrícola, aporta un fort volum total i un escàs valor afegit.

En tot cas, sempre cal anar amb compte amb el maneig de les estadístiques en les anàlisis a curt termini i, a més, cal tenir en compte que les dels darrers anys són provisionals, segons l'Institut Nacional d'Estadística. Aquestes dades contradiuen clarament les que publica anualment la Caixa de Catalunya. En tot cas, s'aporta un element nou de reflexió sobre l'evolució del sector agrari en les diferents províncies. Ja hem observat que els censos (població, cens agrari) donen valors diferents als ocupats del sector agrari i, a més, aquests són normalment superiors als treballadors reals, assegurats en el sistema públic de la Seguretat Social.

6. Conclusions

6.1. *Quin és el model que s'ha anat generant?*

Durant aquests anys el sector alimentari ha construït un model genuï d'acord amb els paràmetres següents:

a) Ha donat de menjar a la població creixent, tant resident com de turistes. Un avantatge positiu de l'oferta ha estat la demanda local, que ha anat augmentant seguint els creixements normals de població i turisme.

b) Ha importat matèries primeres, peix i colonials. Per a fer-ho, disposa d'un sector transformador que importa matèries primeres i allò que no produeix (colonials) o ho fa en quantitats insuficients (productes de fora de temporada i peix).

c) Ha transformat les matèries primeres en productes amb valor afegit. S'importen cereals i oleoproteïginoses i s'exporta pernil serrà.

d) Ha intensificat i ha millorat la qualitat. Aquesta és la millor definició del model agroalimentari de Catalunya aplicat a un territori agrari limitat, amb ramaderia intensiva i vi en els secans, i planta ornamental i fruita en el regadiu.

e) Ha potenciat una indústria agroalimentària com a element obligatori de la cadena. El balanç és positiu, i així podem reduir progressivament el dèficit de la balança de pagaments agroalimentària.

f) Ha augmentat les exportacions vers la resta de l'Estat i a l'estranger, i ha equilibrat la balança del sector agroalimentari.

g) Ha preservat el medi rural i el medi natural. Ara ja fa vint-i-cinc anys es van crear paral·lelament les direccions generals de Medi Natural i de Medi Ambient; l'objectiu era enquadrar el creixement dins un marc de protecció i sostenibilitat de la natura. Una de les conclusions bàsiques d'aquest període és que els agricultors, com a gestors del medi, són necessaris, la seva formació en aquest àmbit és obligatòria i els costos addicionals han de ser assumits per la societat.

h) Ha generat serveis al món urbà. El sector productiu agrari es mou entre l'especialització i la diversificació. Actualment, al món rural és freqüent constatar una agricultura que a la vegada actua en altres sectors (agroturisme, artesania, lleure, etc.) i es consolida com un sector de serveis, especialment si es té en compte el caràcter conservador de l'espai i del paisatge del sector agrari.

6.2. *Al Mediterrani, l'augment de la productivitat de l'agricultura exigeix la millora i la transformació en regadiu*

A la zona mediterrània, el regadiu representa l'única alternativa per a fer una agricultura viable. El règim de pluges predominant se situa entre els 350 i 500 mm anuals, però, a més, la pluja acumulada dels mesos d'estiu, els de més demanda hídrica, davalla fins als 60-90 mm.

Per això, encara que els països del nord no ho entenguin, el sosteniment i el desenvolupament de les explotacions agrícoles de tota la Mediterrània demana la transformació i la millora dels regadius. Als països mediterranis, els cultius de regadiu i l'especialització arborícola poden representar increments substancials de productivitat, i constitueixen possiblement una de les manifestacions d'una agricultura moderna i més racional (Garrabou). La transformació en regadius és un model d'ocupació del territori que privilegia l'oasi per damunt del desert i s'inclou en un programa de lluita contra la desertificació i l'erosió. Aquests fenòmens comencen amb la pèrdua d'ocupats i acaben amb la pèrdua de sòl cultivable. Una hectàrea de regadiu a les regions mediterrànies pot absorbir, com a mínim, dotze vegades més de mà d'obra que una de secà. A més a més, es considera que cada nou lloc de treball al camp genera 0,25 llocs de treball a les indústries i als serveis auxiliars. Per tant, la posada en reg de totes les superfícies previstes significa multiplicar per quinze els llocs de treball agrari existents actualment. Les indústries agràries se situen majoritàriament on hi ha productes per transformar (indústries *pull*) i en algun cas han promogut la introducció de nous productes (indústries *push*, com pot ser la de deshidratació d'alfals).

El reg possibilita, a més a més, la substitució dels productes excedents de la Unió Europea, i així ens adaptem a allò que demana el mercat europeu, ara ampliat, i dirigim també l'oferta vers les zones de més densitat de població. Mentre que els països del nord d'Europa han fomentat els instruments de la PAC per mantenir-ne les rendes, en els països mediterranis reivindicuem el reg per tal de consolidar les nostres produccions, que, precisament, són les úniques deficitàries dins el mercat europeu. El regadiu ens permet superar els desavantatges del nostre clima i aporta productes fora de temporada segons la demanda.

L'AMCA disposa d'un 28 % del regadiu de l'Estat; Aragó és la primera regió, amb un 11 %; València, la segona, amb un 9 %, i Catalunya, la tercera, amb un 7 %. Les obres de transformació en regadiu de la zona Segarra-Garrigues, i d'altres incloses en el Pla de Regadius, equilibren el dèficit del reg de Catalunya i proposen un gran canvi social que valora especialment el factor humà i la incorporació de joves. Les Illes disposen només d'un 1 % del total regat de l'Estat, a causa de la manca crònica d'aigua que va fer que s'impulsés l'ús d'aigües residuals. Majoritàriament a l'Aragó (92 %), a València (82 %) i a Catalunya (78 %), el reg es realitza mitjançant concessions a comunitats de regs. Això implica una disciplina en la gestió de l'aigua i un fort intervencionisme de l'Administració per a la regulació i el finançament de les actuacions.

La introducció de les noves tecnologies de reg localitzat pot representar un canvi en la productivitat de l'agricultura de la mateixa magnitud que el de la revolució industrial del segle XVIII (Caballer) va representar per a la indústria. L'objectiu del regadiu és augmentar la productivitat per unitat de superfície i per persona que hi treballa. Per les òptimes condicions climàtiques, que permeten conreus intensius, i gràcies a les aportacions d'aigua, s'aconsegueix que la productivitat per hectàrea del País Valencià sigui 3,3 vegades superior a la mitjana de l'Estat i 1,6 vegades superior a la de Catalunya. La mitjana de l'Euroregió de

l'Arc Mediterrani (EURAM) se situa en 2,1, i la d'Aragó és inferior, amb un 0,6. Aquest és un dels arguments per a la realització de transvasaments.

6.3. El camí vers la recerca de l'excel·lència

Tot al llarg del segle xx, s'ha fet un esforç a la recerca de l'excel·lència. La Mancomunitat de Catalunya, mitjançant els serveis d'agricultura, convocava regularment concursos de races, amb la participació dels mateixos pagesos, per tal de millorar-ne la qualitat. Rosell i Vilà en va ser un capdavanter, perquè va definir estàndards racials que seguien el model europeu i va guardonar els millors animals: en el boví, la bruna alpina, després bruna dels Pirineus; en l'oví, la ripollesa i pallaresa; en el cavallar, l'hispano-bretó, i en l'asinal, el guarà català. Els mateixos serveis de la Generalitat de Catalunya republicana van continuar la feina obrint el ventall. La conservació de les races avícoles, i especialment la raça Prat, va ser un esforç personal del senyor Coromines, conjuntament amb una colla de pagesos, que ha permès preservar un producte autòcton, tradicional i de qualitat. En l'àmbit agrícola es van seleccionar varietats de fruiters, cereals, ametllers, avellaners i oliveres, d'acord amb les tecnologies disponibles. Els serveis d'agricultura de les diputacions, com a hereus de les institucions, van seguir, amb molts menys recursos, la mateixa tasca, que va permetre mantenir la millora tècnica de l'agricultura durant uns anys difícils. Cal destacar, especialment, la funció dels tradicionals mercats i fires rurals, que van ser els aparadors comarcals, a partir dels quals es mostraven els progressos realitzats i es mantenia el caliu de la millora genètica i qualitativa.

La llarga postguerra (vint anys, aproximadament) va significar un abisme per a la protecció dels productes de qualitat. És cert que la prioritat era produir per fer front a la manca d'aliments. Molt més tard, als anys setanta, s'inicia la tasca amb l'aprovació de les deno-

Figura 11

minacions d'origen de vins i olis, que es promouen des de les estacions enològiques de Reus i Tarragona. Ara el consumidor, també molt més exigent, troba un ampli ventall de productes caracteritzats i protegits que pretenen impulsar productes elaborats de qualitat de Catalunya.

L'obertura de fronteres va permetre, mitjançant la importació de noves varietats i races, anivellar-nos ràpidament amb els estàndards europeus i generar una forta dependència tecnològica, però a la vegada aconseguir noves oportunitats comercials. La creació d'un institut propi de recerca (l'Institut de Recerca i Tecnologies Alimentàries, IRTA), de noves escoles i universitats i de serveis específics de transferència tecnològica representa la possibilitat de tornar a bastir i consolidar el nou model agrari de recerca de l'excel·lència amb una sèrie d'innovacions adaptades a la demanda.

6.4. Quin serà el camí del futur?

Un dels objectius permanents de l'economia és l'equilibri de la balança de pagaments. Catalunya necessita créixer, desenvolupar les potencialitats, i produir més i, sobretot, millor. Per a fer-ho, ha de treballar en diverses direccions:

a) Augmentar la producció agrícola, mitjançant l'augment i l'optimització dels regadius i dels productes de qualitat. Paral·lelament, caldria aprofundir les alternatives a l'actual monocultiu de cereal en els cereals de terra campa.

b) Millorar el valor afegit, mitjançant la incorporació de noves tecnologies per a la millora de la qualitat. El ventall de possibilitats és molt ampli, començant per la potenciació dels nous *vells productes artesans* que donen personalitat a un territori, fins als nous productes que incorporen serveis d'elaboració. La producció de productes hortícoles congelats o de quarta gamma (com ara Vega Mayor-Florette), seria una bona alternativa.

c) Ordenar la producció ramadera per tal d'eliminar els límits del creixement de la ramaderia intensiva i possibilitar que la intensificació es consolidi. GESFER, el consorci per a millorar la gestió de les dejeccions ramaderes i les orgàniques de Catalunya, té una gran missió per complir.

d) Potenciar la indústria alimentària de primera transformació. Actualment, hi ha una gamma cada vegada més important de productes que requereix una indústria de transformació que potencia innovacions i és propera al mercat per a recollir les tendències de la demanda. El clima mediterrani és una limitació però també una oportunitat amb l'ampliació de la Unió Europea.

e) Promoure l'exportació a Europa, el nostre mercat natural, i recuperar quotes de mercat a la resta de l'Estat i, en especial, a l'euroregió mediterrània.

f) Fomentar els clústers sectorials. L'Administració ha de crear un clima de confiança prioritzant inversions que permetin consolidar els *clústers* o *districtes* sectorials i facilitant iniciatives interprofessionals, observatoris sectorials, fusions, aliances d'empreses (*joint*

venture) i centres de recerca, de formació i de divulgació de les innovacions, i de promoció dels productes diferenciats. La marca «Q», de qualitat, hauria de ser un dels eixos comercials de referència. El desenvolupament i la investigació necessiten un *ecosistema* i una concentració d'empreses que permeti generar noves idees, propostes i accions.

g) La PAC ha de valorar la multifuncionalitat. Una de les noves produccions de l'agricultura ha de ser la protecció del medi i del paisatge. La multifuncionalitat, tant positiva com negativa de l'agricultura, és una realitat que, en una regió bàsicament urbana, es comença a valorar. El sector agrari no només produeix i dona de menjar a la població, sinó que a més gestiona els *espais lliures* conservant el medi. Sembla que la societat ja està madura per a finançar aquesta nova funció territorial o acceptar una reorientació dels ajuts directes de la PAC vers aquestes noves funcions. Fins ara, els ajuts de la PAC es dedicaven a fomentar l'obesitat, ajudaven la carn, la llet i els formatges i el sucre, i oblidaven els productes que componen la dieta mediterrània (fruita, horta, fruites seques i oli).

h) Potenciar els serveis que ofereix el món agrari. Un dels problemes que es planteja l'agricultura en territoris altament urbanitzats, com és el cas de Catalunya, és la demanda creixent de serveis, que poden anar des de responsabilitzar-se de les màquines llevaneus d'un petit municipi fins a l'acompanyament d'esports d'aventura en el medi natural o al manteniment dels jardins de les segones residències.

i) Buscar interlocutors reals. El sector agrari i agroalimentari està molt estructurat pel que fa a la representativitat i cal felicitar-se'n. El dinamisme de l'agricultura i la indústria catalana fan que les noves iniciatives no quedin prou reflectides en els ponts d'interlocució; quan es tracta de destacar-les en sectors ja molt madurs, la majoria lògicament preval per sobre de l'excepció. Caldria establir procediments per a acollir i potenciar els sectors i les empreses *gasela*, que són les que defineixen els paràmetres de futur.

j) Afavorir les accions transversals o pluridepartamentals. El sector agroalimentari, com tots els sectors, fa accions que l'Administració té recollides en diversos departaments. L'agroturisme depèn de Turisme; la comercialització, de Comerç; el Pla Territorial, de Política Territorial; l'aprofitament de l'aigua i els fangs de depuradora com a fertilitzants, de Medi Ambient; la contractació de mà d'obra temporal en origen, de Treball; la seguretat alimentària o els escorxadors, en part, de Salut; la recerca, d'Universitats, i els pressupostos, d'Economia. Tot això fa que, a vegades, hi hagi accions contradictòries que cal concertar.

Qualsevol acció de futur demana obligatòriament la reestructuració dels sectors en un esforç conjunt, per a millorar-ne la incidència en un context cada vegada més competitiu. La reforma definitiva dels ajuts de la PAC per al 2013 ha de servir per a reflexionar i, mentrestant, per a adaptar les estructures al nou model. El xoc per al sector de la llet i els remugants serà forçosament molt dur. Els ajuts d'ara han de ser utilitzats per a preparar les estructures del futur tot recollint models associatius. La millora del comerç exterior és un dels objectius permanents que cal anar recordant en totes les propostes i els apartats d'acció.

Annex

Evolució del sector agrari en aquests darrers cent anys (1907-2003)

L'anàlisi de l'evolució passada d'un sector sempre és útil per a poder emmarcar les potencialitats i l'adaptació al canvi. Per a fer-ho, hem utilitzat les estadístiques disponibles, que són suficients per a analitzar globalment l'evolució del sector en més de cent anys. El Ministeri de Foment, primer (Junta Agronòmica), i el Ministeri d'Agricultura, després, van iniciar la recollida periòdica de dades de superfícies, nombre de caps i valor de les produccions. Val a dir que actualment es disposa de la mateixa estructura estadística. Per al 1907, s'han recollit les dades de riquesa del sector, publicades per Frederic Rahola («Riquesa del sector agrari», *Geografia de Catalunya*, Carreras Candi) i s'han comparat amb les del DAR per al 2003. Som hereus del passat: ara fa cent vint-i-cinc anys es va posar la primera pedra al temple de la Sagrada Família, potser la identitat més coneguda de Barcelona, i el 1907 es va compondre *La Santa Espina*, potser fins fa poc una de les identitats més populars de Catalunya, i es va crear l'Institut d'Estudis Catalans.

Producció final agrària

La producció està íntimament lligada al consum i a les possibilitats d'exportació. Per això cal tenir en compte que la població del 1907 se situava al voltant dels dos milions d'habitants i la del 2003 supera clarament els sis milions, complementats per un consum creixent motivat pel turisme. El 1907, encara que amb una estructura diferent, ja hi havia un fort component ramader. El sector forestal representava en valor un important 11 % de la producció final agrària, que contrasta amb l'1 % testimonial actual. El sector forestal era vital per a la construcció i una font important de combustible.

Taula 2

Producció	1907	2003
Agrícola	55 %	41 %
Ramadera	34 %	58 %
Forestal	11 %	1 %
Total	100 %	100 %

Producció agrícola

L'evolució de la producció agrícola és el reflex de l'evolució de l'estructura de les explotacions i dels sistemes de producció. Però també ho és de la població i per tant del consum de l'evolució dels transports i per tant del comerç regional i internacional i, finalment, de l'evolució de la ramaderia, que ha passat d'extensiva a intensiva, amb la qual ha augmentat la demanda de pinsos i ha disminuït la d'herbes i farratges. Es destaca especialment l'eleva-

da participació del subsector intensiu agrícola (fruita, horta i planta ornamental), juntament amb l'aparició de nous sectors que ajuden a la diversificació, amb una disminució de les superfícies destinades a oliveres i vinya. La intensificació dels regadius és l'element més destacable en el sector productiu.

Taula 3

Cereals (valor)	1907	2003
Blat	81 %	23 %
Ordi i civada	3 %	28 %
Panís	3 %	22 %
Arròs	9 %	17 %
Altres cereals	5 %	9 %
Total	100 %	100 %

Allò que defineix més la producció agrícola del principi del segle xx és la gran varietat de produccions, especialment la de llegums (cigrons, mongetes, llenties, faves, etc.), d'elevat valor proteic i definidors de l'agricultura mediterrània que es cultivaven com a autoconsum i els excedents dels quals es venien als mercats. Ara s'importen de Mèxic, dels EUA o del Canadà.

Al principi del segle, comparant sempre el valor de les produccions, el blat era el cereal dominant de Catalunya, que es consumia a l'explotació o a les ciutats properes. Actualment, la demanda de cereals (pinso) a les mateixes zones productives ha superat llargament el blat.

Taula 4

Valor dels productes agrícoles	1907	2003
Cereals	54 %	13 %
Farratges, herbes	20 %	1 %
Verdures, fruita	5 %	68 %
Oli	10 %	3 %
Vi	10 %	3 %
Altres		7 %
Total	100 %	100 %

El panís és el preferit en els regadius extensius, i l'ordi, més productiu que el blat, en els secans. Els serveis de la Mancomunitat de Catalunya van iniciar la recerca de noves varietats de blat i van crear la sèrie Montblanc, Montsec i Montbui, entre d'altres; aquest darrer, junt amb l'Aragó 03, encara es conreen testimonialment per l'alta qualitat farinera.

Globalment es destaquen canvis en la vocació de les superfícies agrícoles i un considerable augment de la superfície forestal, incloent-hi pastures, com un pas intermedi. Aquest augment de superfície forestal es fa a costa de l'abandó de sòls agrícoles, especialment dels fruiters de secà (ametller, vinya i olivera). S'ha de tenir en compte que el guaret era una pràctica necessària a les zones de baixa pluviometria de la Catalunya nova. A Lleida representava el 50 % de la superfície conreada. A la resta d'àmbits territorials era molt més reduïda, ja que hi havia un millor règim hídric. En tot cas, el guaret, juntament amb els rostolls, també eren aprofitats per a la pastura del bestiar (oví i cabrum).

Taula 5

Superfície (ha)	1907	2003
Forestal + pastures	1.441.309	1.945.205
Herbació	750.995	582.828
Fruiters (secà i reg)	632.868	342.262
Improductiu	394.488	149.182
Urbanitzat		196.926
Total	3.219.660	3.216.403

Producció ramadera

Pel que fa a la ramaderia, en les estadístiques hi havia una clara ocultació, que s'ha prolongat fins fa poc, senzillament perquè s'estava subjecte a impostos directes. A partir del 2003, hi ha una millor aproximació a la realitat, ja que les subvencions directes per a cap de bestiar (oví, cabrum i boví) depenen de la declaració d'aquests impostos. Es considera que abans de la Guerra Civil s'havia superat la població del milió de caps d'oví i cabrum, xifra molt superior als prop de sis-cents mil caps de bestiar declarats amb poques variacions, any darrere any, fins fa poc. La transhumància, la mobilitat i el caràcter complementari de l'explotació en facilitaven l'ocultació. La millor demostració que existien és el paisatge de muntanyes sense boscos que surt en la majoria de fotografies de la mateixa *Geografia de Catalunya* que hem utilitzat com a referència (Carreras Candi), que es repeteix en la publicada durant la Guerra Civil (Pau Vila) i també, ja amb matisos, en la d'Aedos (Solé i Sabaris) dels anys seixanta.

El 1907 ja es marcava el futur de la ramaderia. La necessitat de proteïna, que es basava en el consum de llegums, es complementava amb el bestiar de corral (aus, conills i porcs). L'avicultura representava una part important del bestiar. La *batalla de l'ou* en temps de guerra era l'expressió d'una necessitat de proteïnes i d'una pràctica ramadera. Gran part de la riquesa del bestiar es fonamentava en la producció d'animals de tir (mules, 65.000, cavalls, 55.000 i ases, 22.000). El bestiar vacum era minoritari, sovint emprat també com a bestiar de tir, i la producció de derivats, escassa. La producció de llet es localitzava dins les ciutats (cabres i vaques), on ja s'aprofitava el bagàs de cervesa. No és fins al 1915 que la Cooperativa del Cadí comença la seva producció, i als anys cinquanta va transformar en formatge 8.400 tones de llet (4.500 tones el 1920, i 4.000 tones el 1936). A Catalunya, de les 18.000 tones de llet del 1907 es passa a les 200.000 tones als anys seixanta, fins a arribar a les prop de 560.000 tones actuals.

Taula 6

Caps reproductors	1907	2003
Boví	72.121	94.598
Oví i cabrum	759.678	665.506
Porcí	80.000	573.649
Total	911.799	1.333.753

El gran desenvolupament de la ramaderia intensiva no succeeix fins a la liberalització de fronteres. L'aparició de les grans indústries de pinsos (que ja s'havia iniciat abans de la guerra) genera la primera revolució proteínica, al final dels cinquanta, basada en una nova genètica per a l'avicultura (aus i ous) i una alimentació a partir de panís i soja. Ràpidament se succeeix per la intensificació de la porcicultura als anys seixanta, i la dels vedells als setanta, que es desenvolupa arreu i es concentra en noves localitzacions com Juneda o Alcarràs. L'evolució de l'agricultura i la ramaderia actual és deguda, amb poques excepcions, a les potencialitats i les tradicions de cada territori. La porcicultura es desenvolupa, i es consolida, a les zones tradicionals de la Catalunya vella, i l'avicultura a la Catalunya nova, al redós del nucli de Reus, on es van iniciar al principi del segle a partir d'iniciatives de capitals catalanes procedents del nou món (*indianos*) i de Barcelona, amb la Real Escola d'Avicultura d'Arenys.

Catalunya, ja el 1907, era llargament deficitària en grans; se'n produïen 231.000 tones i se n'importaven prop de 475.000 (225.000 tones de la resta de l'Estat i 225.000 tones de l'estranger). Al principi del segle xx, a Catalunya ja s'assenten els pilars de la modernització, l'experimentació, la formació i la recerca. En tots els sectors, s'estava configurant el camí que emprendria el sector agrari i que defineix la situació actual.